

Synet på dyrs rettigheder

nogle hovedtræk i den nordeuropæiske udvikling gennem de seneste 200 år

Sandøe, Peter; Christiansen, Stine Billeschou

Published in:
Den jyske historiker

Publication date:
2009

Document version
Peer-review version

Citation for published version (APA):

Sandøe, P., & Christiansen, S. B. (2009). Synet på dyrs rettigheder: nogle hovedtræk i den nordeuropæiske udvikling gennem de seneste 200 år. *Den jyske historiker*, (123), 19-34.

Synet på dyrs rettigheder

– nogle hovedtræk i den nordeuropæiske udvikling gennem de seneste 200 år

Af Peter Sandøe og Stine B. Christiansen.

Views on animal rights – some trends in the development in Northern Europe over the past 200 years

Until the nineteenth century animals were legally protected only in their capacity as items of private property. Things began to change in Northern Europe in the nineteenth century. In the first animal welfare laws passed the need to protect animals could be equated with the need to protect animals against pointless cruelty. This equation underpinned most legislation aimed at protecting animals until at least the 1950s. After that legislation was passed and other initiatives were taken which place limits on the use of animals for purposes to which most people agree, not least in agriculture. Such initiatives fall under the heading of 'protecting animal welfare' and may be distinguished from initiatives that are 'anti-cruelty'. Since the 1970ies new trends have emerged which are closely linked to the keeping of companion animals and a growing interest in wild animals. According to these trends companion animals are viewed as family members and wild animals as beings with a right of their own to exist.

Synet på dyrs rettigheder – nogle hovedtræk i den nordeuropæiske udvikling gennem de seneste 200 år

Op til det 19. århundrede var dyr kun lovmæssigt beskyttet i kraft af at være menneskers ejendom. Dette ændrede sig i det 19. århundrede. I de første dyreværnslove kunne behovet for at beskytte dyr sidestilles med behovet for at beskytte dem mod meningsløs mishandling. Denne tendens gik igen i den meste dyreværnslovgivning op til i hvert fald 1950'erne. Derefter tog lovgivning og andre initiativer sigte på at sætte grænser for brugen af dyr til formål, som de fleste mennesker kan tilslutte sig ikke mindst i relation til landbrugsformål. Formålet var her at beskytte dyrenes velfærd, og var således et andet end blot at undgå mishandling. Siden 1970'erne er nye tendenser opstået, som er tæt knyttet til hold af familiedyr og en voksende interesse i vilde dyr. Ifølge disse tendenser opfattes selskabsdyr som familiemedlemmer og vilde dyr som individer med en ret til at eksistere.

Går man tæt på historien, finder man, at synet på, hvordan mennesker bør behandle dyr, ofte har givet anledning til uenigheder og stridigheder. I den forstand giver det ikke mening at tale om udviklingen af synet på dyr. Det giver selvfølgelig endnu mindre mening at tale om synet i ental, hvis man udbreder det geografiske perspektiv til at omfatte andre kulturer end den vestlige. Derimod giver det en vis mening at tale om udviklingen af synet på dyrs rettigheder, hvis fokus er på den dominerende opfattelse, som kommer til udtryk i lovgivning og i andre politiske manifestationer, og hvis fokus er på et geografisk velafgrænset og kulturelt nogenlunde homogent område.

Målet med denne artikel, som bygger videre på to tidligere arbejder (Sandøe & Christiansen 2004 og Sandøe & Christiansen 2008, Ch. 1), er at give et introducerende overblik over udviklingen af det dominerende syn på dyrs rettigheder, som dette har udviklet sig i Nordeuropa gennem de seneste ca. 200 år.

Der gives først en oversigt over forskellige indflydelsesrige syn på dyr, som findes inden for den vestlige filosofi. Herefter analyseres de ideer, som kommer til udtryk i verdens første dyreværnslov, som blev vedtaget i det britiske parlament i 1822. Den grundlæggende tanke i den tidlige britiske dyreværnslovgivning, som går igen i den efterfølgende dyreværnslovgivning i andre Nordeuropæiske lande i det nittende århundrede, er, at dyr skal beskyttes mod *meningsløs grusomhed*.

I den videre del af artiklen redegøres for, hvordan tanken om at beskytte dyr mod meningsløs grusomhed i tiden efter 2. Verdenskrig er blevet suppleret af tanken om *dyrevelfærd*. Her er der tale om at beskytte dyr mod velfærdsproblemer, som i høj grad er "meningsfulde" set ud fra en økonomisk synsvinkel. Det gælder ikke mindst i forhold til at sikre landbrugets dyr mod konsekvenserne af intensive produktionsformer, fx i form af burhøns og fikserede drægtige søer.

Endelig skitseres til sidst i artiklen nogle aktuelle udviklingstendenser, som sætter *respekt* for dyrene enten som individer eller i deres naturlige egenart i fokus.

Træk af udviklingen i synet på dyr i den vestlige etik

Inden for den vestlige kultur har dyr traditionelt være opfattet som midler til at opfylde menneskers behov. Denne tanke kommer klart til udtryk i Bibelens skabelsesberetning, Første Mosebog, hvor det bl.a. hedder:

Derpå velsignede Gud Noa og hans sønner og sagde til dem: "Bliv frugtbare og mangfoldige og opfyld jorden! Frygt for eder og rædsel for eder skal være over alle jordens vildtlevende dyr og alle himmelens fugle og i alt, hvad jorden vrimer med, og i alle havets fisk; i eders hånd er de givet! Alt, hvad der rører sig og lever, skal tjene eder til føde; ligesom de grønne urter giver jeg eder det alt sammen.

(Første Mosebog, 9: 1-3)

Selvfølgelig kan man også finde steder i Bibelen, hvor tales om, at mennesker har pligter over for dyrene; men sådanne synspunkter kom ikke til at spille nogen væsentlig rolle i den officielle kristne teologi. Den meget indflydelsesrige filosof og teolog Thomas Aquinas (ca. 1225-1274), hvis ideer stadig spiller en afgørende rolle i den katolske kirke, argumenterede således for, at meningen med de steder i Bibelen, som tilsyneladende byder os at være gode ved dyrene, i virkeligheden er, at man skal være god ved dyrene på grund af hensynet til andre mennesker. For eksempel kan grusomhed mod dyr føre til grusomhed mod mennesker. Men så længe det ikke går ud over nogen mennesker, mente Thomas Aquinas, at man har lov til at gøre, hvad man vil mod dyr. (For relevante citater af Thomas se Regan & Singer 1989).

Frem til det nittende århundrede blev dyr derfor i forhold til lovgivningen alene opfattet som ejendom. I det omfang der er forbud mod at mishandle dyr, har disse forbud udelukkende noget at gøre med at beskytte dyrenes retmæssige ejer mod at få deres ejendom vandaliseret. Dyrene selv har juridisk set ingen krav på beskyttelse.

Gennem det attende og nittende århundrede sker der en udvikling inden for etikken, hvor det enkelte menneske, dets værdighed og dets rettigheder kommer i fokus. I kølvandet på denne udvikling sker der også en udvikling i synet på dyrs moralske status.

Den tyske filosof Immanuel Kant (1724-1804) kan på mange måder siges at være faderen til de tanker om det enkelte menneskes værdighed, som senere er slået igennem i lovgivning, og som garanterer menneskerettigheder og respekt for den enkeltes autonomi. Når det drejer sig om dyrene, betonedes Kant, at der er en sammenhæng mellem den måde dyr behandles på og den måde, andre mennesker behandles på. Denne gamle idé fik hos Kant en markant drejning: I det omfang, at man ser dyr som venner og medskabninger, hvad man naturligt gør, så undergraver man sit eget moralske sindelag ved samtidig at behandle disse dyr grusomt og respektløst. (For relevante citater af Kant se Regan & Singer 1989).

Sideløbende med Kant formulerede den engelske filosof Jeremy Bentham (1748-1832) den etiske tankegang, der i den moderne diskussion er den væsentligste konkurrerende og komplementerende tankegang i forhold til rettigheds- og autonomitænkningen. Det er den såkaldte nytteetik, ifølge hvilken målet for etikken er at sikre den størst mulige samlede velfærd.

I forhold til dyrene tog Bentham et radikalt skridt, idet han argumenterede for, at de har krav på moralsk hensyn på linie med mennesker:

Der kan komme en dag, hvor resten af dyrene får de rettigheder, der kun kan nægtes dem ved udøvelsen af tyranni. Franskmændene har allerede opdaget, at en sort hudfarve ikke er en grund til, at et menneske blot skal overlades til en bøddels lune. En dag vil man måske indse, at antallet af ben og hudens pels ... er lige så utilstrækkelige grunde til at overlade et følelse væsen til denne skæbne. ... Spørgsmålet er ikke, kan de tænke, og heller ikke, kan de tale, men derimod, kan de lide?" (Bentham 1789, egen oversættelse)

Der er ingen tvivl om, at Bentham og det intellektuelle klima, der eksisterede omkring ham, var af betydning for de engelske politikere, for hvem det i begyndelse af det nittende århundrede lykkedes at få vedtaget verdens første dyreværnslov.

Verdens første dyreværnslov og ideen om at beskytte dyr mod unødigt lidelse

Udviklingen inden for dyrebeskyttelse er selvfølgelig ikke bare et produkt af nye ideer. Det var også af betydning, at der i det nittende århundredes England var sket en kraftig urbanisering, således at hovedparten af befolkningen ikke længere havde deres udkomme fra landbruget. Desuden spillede den almindelige fremgang i materiel velstand en rolle. Mennesker, som får nok at spise, og som ikke hver dag skal kæmpe for føden, er bedre i stand til at diskutere dyrs vilkår (Thomas, 1983).

Verdens første dyreværnslov blev vedtaget af det britiske parlaments to kamre i 1822. At få loven gennemført krævede en stor indsats fra de to politikere, som stod bag loven, Richard Martin MP (1754-1834) og hans samarbejdspartner Lord Erskine (1750-1823). De var oppe imod stærke interesser og et politisk klima, hvor mange anså interesse for dyrs ve og vel for at være feminint og latterligt. Lovens ordlyd blev derfor på mange måder udtryk for et politisk kompromis. Lovteksten lød:

... at hvis en person eller personer, som er ansvarlig for eller i deres varetægt har en hest, en ko, en okse, en kvie, en tyrekalv, et får eller andet slags kvæg, hvor dyret er en anden mands ejendom, uden grund slår, misbruger eller mishandler et sådant dyr, så skal vedkommende stilles for en fredsdommer eller en anden øvrighedsperson. (Ryder 1989, p.86, egen oversættelse).

Der var en række klare begrænsninger i den beskyttelse, som loven ydede til dyrene: 1) Kun nogle dyrearter var omfattet. 2) Kun ting, som bliver gjort af folk, som ikke ejede de berørte dyr, var omfattet. Og 3) kun den *meningsløse grusomhed* mod dyr var omfattet.

Med hensyn til det første punkt er det slående, at der er en række almindelige husdyr, som slet ikke blev nævnt i loven – fx hunde, katte, grise og fjerkræ. Selv blandt de former for dyr, som var nævnt i generelle vendinger, var der nogle typer af dyr, såsom tyre, som ikke var omfattet (Ryder 1989). En forklaring på de nævnte mangler i listen af omfattede dyr er, at det på det tidspunkt var en udbredt skik i England at arrangere kampe mellem dyr: hanekampe, hundekampe og kampe mellem hunde og en bundet tyr.

I 1878 beskrev en englænder en kamp mellem hunde og en tyr, som han havde overværet som barn, som ”den mest barbariske handling”, han nogen sinde havde set. ”Det var en ung tyr, som havde meget lidt begreb om at kaste med hundene, som hev tyrens ører og huden på dens ansigt af i strimler; og tyrens sorgfulde brøl var forfærdelige. Jeg sad oppe i et træ og var bange for, at jorden skulle åbne sig og opsluge os alle!” (Anonym u.å., egen oversættelse).

På trods af deres åbenlyse grusomhed var kampe mellem dyr (såkaldte ”blood sports”) meget populære i datidens England. Richard Martin, som ikke var bange for at gå op mod folkestemningen, forsøgte på grundlag af den vedtagne lov at få dømt to personer, som havde arrangeret kampe mellem en tyr og hunde, men det lykkedes ham ikke. Først i 1835 blev der i England vedtaget en lov, som forbød en række ”blood sports” (Ryder 1989). En prominent beslægtet sportsgren, brug af hunde til jagt på ræve og andre pattedyr, blev først forbudt ved lov i England i 2004 under store protester (Hunting Act 2004).

En anden grund til, at ikke alle dyr får den same beskyttelse fra loven er, at der tydeligvis er et hierarki mellem dyrene – en form for moralsk rangstige, som er blevet kaldt for den sociozoologiske skala (Arluke og Sanders 1996). Mennesker rangerer dyr som mere eller mindre vigtige og derfor mere eller mindre værd at beskytte i forhold til en række faktorer. Disse inkluderer, hvor nyttigt dyret er, hvor tæt man samarbejder med det enkelte dyr, hvor nyttet og tiltrækkende dyret er, hvor farligt dyret kan være, og i hvor høj grad dyret opfattes som dæmoniseret.

I England i begyndelsen af det nittende århundrede var heste og kvæg øverst på den sociozoologiske skala. Den sociozoologiske skala er på mange måder baseret på traditioner og fordomme, som udgør en del af den sociale virkelighed, og derfor afspejles i lovgivningen. Dette fremtræder meget stærkt, når man i dag læser loven fra 1822, ikke fordi denne lov i så henseende adskiller sig fra senere love, men fordi mennesker i dag typisk rangerer dyr anderledes, end man gjorde for små 200 år siden.

Det andet slående punkt ved loven fra 1822 er, at den kun beskyttede dyr mod ting, som blev gjort af andre end ejeren. Dette afspejler til en vis grad den politiske realitet, da de som havde politisk magt i England i begyndelsen af nittenhundredetallet typisk var ejere af land og dyr. Ved at sikre sig, at disse mennesker ikke blev direkte omfattet af loven, var det nemmere at få den vedtaget i begge parlamentets kamre. Der var dog en anden og mere respektabel begrundelse, som er nært forbundet til det tredje af de ovenfor fremhævede punkter, nemlig at loven kun beskyttede dyr mod ”meningsløs” grusomhed.

Personerne bag loven antog tilsyneladende, at et dyrs ejer normalt ønsker at beskytte og gøre god brug af sin ejendom. I vidt omfang er den bedste måde at gøre det på ved at behandle dyret godt. På den baggrund kan dårlig behandling af dyr ses som noget, der er irrationelt og uforståeligt, noget som kun kan gøres af en, som ikke deler ejerens interesse i at beskytte den værdi, som dyret repræsenterer. Denne pointe er blevet formuleret og forsvaret af den amerikanske filosof Bernard E. Rollin (f. 1943):

Indtil midten af det 20. århundrede var nøglen til succes i forbindelse med landbrugets husdyrhold godt landmandsskab Mennesker levede i en kontraktlignende, symbiotisk relation med husdyrene, hvor begge parter levede et bedre liv, end de kunne forvente at leve uden hinanden. Vi placerede dyr under optimale forhold dikteret af deres biologiske natur og forøgede deres naturlige evne til at overleve og trives ved at beskytte dem fra rovdyr, ved at give dem foder og vand i perioder med hungersnød og tørke og ved at give dem medicinsk behandling og fødselshjælp. Omvendt gav dyrene os deres produkter, fx uld og mælk, arbejdskraft og i nogle tilfælde også deres liv; men så længe de levede, var deres livskvalitet god. God landmandsskab blev hjulpet frem af det stærkeste incitament, som findes – egen-interesse! ... etikken vendt mod grusomhed var kun nødvendig for at fange sadister og psykopater, som ikke lod sig styre af egen-interesse. (Rollin 2005, p.16, egen oversættelse).

Man kan med rette kritisere Rollin for at idyllisere forholdene i tidligere tiders dyrehold. Svigtende omsorg over for dyr var selvfølgelig ikke et ukendt fænomen i fortiden, og der vil altid have været tilfælde med åbenlys konflikt mellem dyrets behov og ejerens interesser. Brugen af dyr i dyrekampe udgør et klart eksempel herpå. Rollin nævner også slagtning af dyr, uden at kommentere dette nærmere. Her kan der åbenlyst opstå en situation, hvor god behandling af dyret ikke betyder noget for ejerens interesse – han får sit kød, hvad enten dyret lider under slagtningen eller ej.

Rollins hovedpointe synes dog at holde: Generelt var det i tidligere tider i menneskers egen interesse at behandle deres dyr ordentligt. Samtidig kan man med en vis ret sige, at mennesker og dyr i tidligere tider levede i et forhold kendetegnet ved gensidig afhængighed. Således er det stadig i nogle af jordens fattige områder.

I det omfang mennesker og dyr har fælles interesser, kan behovet for at beskytte dyr således sættes lig med behovet for at beskytte dyr mod meningsløs grusomhed, eller for at bruge et beslægtet udtryk, unødigt lidelse. Denne sammenhæng lå til grund ikke alene for den engelske dyreværnslovgivning, men også for den øvrige dyreværnslovgivning, som voksede frem i de nordeuropæiske lande i løbet af det nittende århundrede. I Danmark blev dyrplageri forbudt i 1857 (Lov af 21. januar 1857 om Dyrplageri eller anden grusom og oprørende Behandling af Dyr), mens en egentlig dyreværnslov først blev vedtaget i 1916 (Lov nr. 152 af 17. maj 1916 om Værn for Dyr).

Først fra omkring 1950 blev interessen rettet imod at beskytte dyr mod *meningsfuld* udnyttelse i intensiv husdyrproduktion, i forsøgslaboratorier og andre steder.

Fra bekæmpelse af meningsløs grusomhed til beskyttelse af dyrevelfærd

Fra begyndelsen af det nittende århundrede og frem har der i Nordeuropa været en stadig udbredelse af dyreværnslovgivning og samtidig er indholdet blevet udvidet. Således er stadig flere former for brug af dyr blevet omfattet af lovgivning. En del af udviklingen har været drevet af, at man fandt flere og flere ting, der kunne falde ind under kategorien formålsløst dyrplageri eller unødigt lidelse. Ofte har dette selvfølgelig givet anledning til væsentlige kontroverser, idet det, der for den ene er meningsløst dyrplageri, for den anden kan være en særdeles vigtig og meningsfuld aktivitet. Denne kontrovers ses også i forbindelse med lovgivning i dag. Den er blandt andet tydelig i diskussionen om forskellige former for jagt, fx i Storbritannien forud for labour-regeringens ovenfor nævnte forbud i 2004 mod den traditionelle engelske brug af hunde til bl.a. rævejagt. (Defra 2000).

I stigende grad bliver der dog også fokus på brug af dyr, som klart tjener væsentlige formål, men hvor der skal foretages en afvejning mellem hensynet til de relevante menneskelige interesser og

hensynet til dyrenes velfærd. To oplagte eksempler er her dyreforsøg og landbrugets husdyrhold. På begge områder er der via Europarådet og EU fremvokset fælles europæisk lovgivning, som typisk angiver mindstekrav, som de enkelte landes lovgivning skal opfylde.

Levende dyr har altid været anvendt som redskab til at opnå viden inden for de biologiske videnskaber, men omfanget af dyreforsøg er steget dramatisk i tiden efter 2. Verdenskrig. Skønsmæssigt anvendes der i dag i EU over 10 millioner dyr til forsøg om året. En stor del af dyrene anvendes til forsøg, der skal tjene til at forebygge, kurere eller lindre sygdomme eller bivirkninger af medicin hos mennesker (Kommissionen 2005).. Dette er formål, som de fleste kan anerkende som moralsk prisværdigt.

Alligevel giver forsøgene anledning til et etisk dilemma. På den ene side kan den erkendelse, der opnås gennem forsøgene være af vital betydning for forebyggelse og behandling af en lang række sygdomme hos mennesker. På den anden side er det etisk betænkeligt, at dyr skal udsættes for lidelse eller anden form for gene, for at mennesker selv kan undgå lidelser. Nogle mennesker er principielt imod dyreforsøg, fordi de ikke kan acceptere, at dyr anvendes som midler til forskning. Andre mener, at det altid er acceptabelt at bruge dyr, hvis det kan gavne os selv. I dagens Europa er det et mellemstandpunkt, som kommer til udtryk i lovgivningen.

Dette mellemstandpunkt kommer til udtryk i forsøgdyrslovgivning, ifølge hvilken det skal være tilladt at lave forsøg med dyr, men kun under bestemte forudsætninger. I det europæiske direktiv om dyreforsøg (CEU 1986) stilles der således en række krav til brug af dyr til forsøg: 1) Dyreforsøg må kun foregå på grundlag af en tilladelse fra relevant myndighed. 2) Forsøgsudøverne skal have en passende uddannelse, herunder i bedøvelse, smertelindring og aflivning. 3) Dyrene må kun under særlige omstændigheder i forbindelse med forsøgene udsættes for stærk smerte eller anden intens lidelse. 4) Tilladelse må ikke give til forsøg, hvor det er muligt at nå de samme resultater uden anvendelse af dyr eller ved forsøg, som er mindre belastende for dyrene. 5) Det skal sikres, at dyrene opstaldes og passes på en måde, så de får opfyldt deres fysiologiske og adfærdsmæssige behov.

Tilsvarende etiske dilemmaer gør sig gældende i forhold til landbrugets husdyrproduktion. Denne har i tiden efter anden verdenskrig - og ikke mindst gennem de seneste fem årtier - gennemgået en voldsom udvikling i retning af stadigt større effektivitet og stadigt mere rationelle driftsformer, hvilket igen har medført lavere priser på kød, mælk og æg.

I takt med udviklingen har der dog rejst sig en række problemer for dyrenes velfærd. I Nordeuropa har der i den offentlige debat gennem det seneste fire årtier været fokuseret på bl.a. burhøns, fikserede søer, slagtesvin i dårlige stalde, helårsopbundne køer, tremmekalve, hurtigvoksende slagtekyllinger og transport af levende dyr over lange afstande. Debatten startede for alvor i Storbritannien midt i 60'erne med publiceringen af Ruth Harrisons bog *Animal Machines* (1964), og har siden spredt sig til resten af Nordeuropa og derfra til resten af den vestlige verden.

Kritikerne af den intensive husdyrproduktion i Europa har haft som hovedkrav, at der blev indført lovgivning om alternative og mere dyrevenlige produktionssystemer. Typisk reagerer regeringerne i de lande, hvor befolkningen interesserer sig for landbrugsdyrenes velfærd, i første omgang med at nedsætte råd og kommissioner. Det skete første gang i Storbritannien, hvor regeringen midt i 60'erne på baggrund af den før omtalte bog af Ruth Harrison nedsatte den såkaldte Brambell komité til at vurdere husdyrenes forhold. I Danmark har der været nedsat to tilsvarende offentlige udvalg, som afgav betænkninger i henholdsvis 1979 og 1988 (Dyreværnsudvalget 1979 og 1988).

Endvidere nedsættes permanente råd, der har som opgave at følge udviklingen inden for husdyrbruget og fremkomme med forslag til, hvorledes politikerne kan regulere området. Inden for

Europa findes der for øjeblikket sådanne Råd i Belgien, Holland, Norge, Storbritannien, Tyskland, Sverige og Danmark, og i regi af EU findes der en meget aktiv rådgivende komité.

I forlængelse af disse initiativer er der gennem de seneste tre årtier i stigende grad kommet lovgivning, både i enkelte Nordeuropæiske lande og inden for rammerne af EU, rettet mod at forbedre velfærden for landbrugets dyr. Initiativer til at sikre dyrevelfærd udvikles typisk i Nordeuropa og tjener via EU-samarbejdet som inspiration til udviklingen af lovgivning i resten af Europa. Et godt eksempel herpå er lovgivning rettet mod at forbedre forholdene for svin. Sverige og Norge indførte tidligt lovgivning, som forbød fiksering af drægtige søer, og som stillede krav om, at grise skulle have adgang til halm. Inden for EU forbød Storbritannien i 80'erne fiksering af drægtige søer. I 90'erne fulgte Danmark og delvist Holland efter med omfattende lovgivning om hold af svin, som foruden at forbyde fiksering af drægtige søer, blandt andet stillede krav om halm til alle grise og stillede krav om afskaffelse af fuldspaltegulve. Endelig indførte EU i 2001 et direktiv, som gennemførte de nævnte krav som fælles krav i hele EU (CEU 2001).

I visse tilfælde sker ændringerne i kraft af forbrugernes efterspørgsel, kombineret med en mærkningsordning. Et vellykket eksempel på at forholdene kan ændres i kraft af mærkning ses ved produktion af æg, hvor EU siden 1990 har stillet krav om, at det skal fremgå på ægpakkerne, om der er tale om æg fra burhøns eller systemer, hvor hønerne har haft større bevægelsesfrihed (CEU 1990). Efter at salget af de alternativt producerede æg i Danmark en lang årrække lå på et relativt lavt niveau (under 10 %) er det fra 1990'erne eksploderet, således at det i 2000 var omkring 40 % af alle æg, der blev produceret i Danmark, der kom fra de alternative systemer (Det Danske Fjerkræråd 2000).

På tilsvarende måde er salget af økologiske mejeriprodukter, hvor der også er gennemskuelige mærkningskrav, også steget. I 2007 udgjorde omsætningen af økologisk mælk ost og æg således 41 %, hvilket er en stigning på 17 % siden 2004 (Danmarks Statistik 2008). Økologi drejer sig selvfølgelig ikke kun om dyrevelfærd, men dyrenes forhold udgør et væsentligt element i konceptet.

Danmark har været relativt langt fremme sammenlignet med andre europæiske lande i forhold til produktion af alternative æg og økologiske mejeriprodukter, men tilsvarende tendenser ses i andre nordeuropæiske lande.

Ud fra en principiel betragtning er det interessant ved den i dette afsnit nævnte lovgivning, at den ikke er rettet mod at afskaffe brug af dyr til landbrugsproduktion eller dyreforsøg, men tværtimod retter sig mod at sikre nogle rammer for de pågældende aktiviteter, som gør dem mindre sårbare over for på den ene side modstand fra mennesker, som bekymrer sig om dyrenes ve og vel, og på den anden side unfair konkurrence. Set i det lys er det egentlig ikke så mærkeligt, at repræsentanter for forskning og landbrug klart har skiftet fra en meget skeptisk til en mere positiv holdning over for lovgivning rettet mod at sikre dyrevelfærd.

Fra dyrevelfærd til respekt for dyr

Den tankegang, som knytter sig til begrebet dyrevelfærd i en lovgivningsmæssig kontekst, har som kerne, at det er acceptabelt at bruge dyr, så længe disse har en anstændig tilværelse, mens de er i menneskers varetægt, og at det er acceptabelt at aflive dyr, så længe det sker hurtigt og effektivt. I stigende grad møder man dog også det synspunkt, at dyr har krav på mere end det, hvilket kan illustreres ud fra et relativt nyt eksempel fra europæisk lovgivning:

Samtidig med vedtagelsen i 2003 af en lov, der skulle tjene til at stoppe import af hunde- og

katteskind fra Asien, hvor hunde og katte efter alt at dømme holdes og aflives under velfærdsmæssigt uacceptable forhold, blev det slået fast, at det ikke i Danmark er tilladt at producere skind fra hunde og katte – også selv om det sker på en velfærdsmæssigt set forsvarlig måde (Lov nr. 390 af 28/05/2003 om forbud mod erhvervsmæssig indførsel og produktion af samt handel med skind og skindprodukter fra hunde og katte). Senere har EU fulgt op med et totalt forbud mod import af hunde- og katteskind til unionen (Lov nr. 314 af 30/04/2008 om ændring af lov om forbud mod erhvervsmæssig indførsel og produktion af samt handel med skind og skindprodukter fra hunde og katte). Der er altså jf. den tidligere omtalte sociozoologiske skala nogle dyr, som har mere krav på respekt end andre.

Et tilsvarende eksempel er europæisk lovgivning, som i 2008 er undervejs fra EU rettet mod at begrænse import af sælskind. Debatten om drab af de såkaldte ”babysæler” har kørt i godt 40 år, og som konsekvens heraf har Canada og andre lande, som producerer sælskind indført lovgivning for at sikre en forsvarlig aflivning af dyrene. Dette har dog ikke været tilstrækkeligt til at tilfredsstille kritikerne, som via medierne har udstillet eksempler på, at sæler tilsyneladende er blevet aflivet under store lidelser, eller som blot har vist billeder med dræbte sælunger.

Til grund for disse nye udviklinger synes at ligge et skift i synet på i hvert fald nogle dyr, hvor disse dyr ses som væsner, der i udgangspunktet har en egen ret til liv og til at få respekteret deres egenart. Gennem den menneskelige historie har mennesker først og fremmest holdt dyr, fordi de skulle bruges til noget bestemt. De fleste husdyr har været nyttedyr, hvor dyrene har skullet tjene som midler til transport, trækraft, tøj, føde og – i nyere tid – biologisk viden. Gennem hele historien er dyr også blevet holdt som familie- eller selskabsdyr; men denne måde at bruge dyr på er vokset eksplosivt i nyere tid. I mange – især vestlige – lande er det almindeligt at holde katte, hunde og andre ”familiedyr”, som tilsyneladende ikke tjener andet formål end at være en del af familien.

Et eksempel på et dyr, som har skiftet status fra nytte- til selskabsdyr er hesten. Frem til 1950erne var hestens vigtigste rolle i vores del af verden at fungere som trækraft i landbruget. Med mekaniseringen af landbruget forsvandt hesten som trækraft og antallet af heste faldt dramatisk; men med den stigende velstand fra 1960erne og frem fik hesten en renæssance som familie- og hobbydyr. Hestens rolle som brugsdyr er dog samtidig stadig fremtrædende set i forhold til fx hunden, der dominerer i rollen som familiedyr. Således er det fx fortsat udbredt, at man sælger en hest, hvis man ikke længere kan eller vil bruge den; mens det ikke er noget, man normalt gør med hunde, med mindre de har en attraktiv brugsværdi, fx som jagt- eller avlshund. Og hvor det er ganske almindeligt at leje heste ud, studser mange i den vestlige verden ved konfrontationen med en ny asiatisk trend: ”udlejningshunde”. Heste og hundes tvetydige rolle som både brugs- og selskabsdyr kan give anledning til kontroverser om, hvordan dyrene bør holdes og bruges, idet grænserne kan flytte sig afhængig af, om dyrene betragtes som familiedyr eller som brugsdyr.

Hermed er selvfølgelig ikke sagt, at familiedyr ikke også i en vis forstand er nyttedyr. Der er bare tale om en anden måde at bruge dyr på, hvor en vigtig del af dyrets rolle er at tjene som ven og følgesvend. Og med den nye rolle følger nye holdninger hos de mennesker, som holder dyrene. Her er det at skulle sørge for dyret ikke længere blot en omkostning, man får samtidig lov at være noget for dyret og opleve, at dyret trives. Det betyder samtidig, at familiedyr under normale omstændigheder ikke bliver aflivet, med mindre de lider.

Selvfølgelig kan familiedyr også opleve nedsat velfærd som konsekvens af den måde, de bliver holdt på. Selv om ejeren af dyret ønsker det bedste for sit dyr kan vedkommende på grund af uvidenhed og uden at ville det fx behandle dyret på en måde, som undergraver dets sundhed. Således er det fx et stort problem, at mange hunde og katte bliver overfodret og derfor bliver ramt af livsstilssygdomme. Der er typisk ikke den samme emotionelle distance mellem hundeejeren og hans

hund, som der er mellem svineproducenten og hans svin. Det tætte forhold, familiedyrets ejer har til dyret, er både en fordel og en ulempe for dyret. En fordel, fordi ejeren vil gøre meget for dyret, og en ulempe fordi ejeren ikke altid klart kan skelne dyrets interesser fra sine egne.

En interessant parallel udvikling er sket i forhold til de vilde dyr. Mens mange vilde dyr tidligere blev jaget for at skaffe føde og tøj eller blev bekæmpet som skadedyr, så er de i dag genstand for fascination og bekymring. Denne udvikling er blevet forstærket af medier og underholdningsindustrien. I dag er der tv-kanaler, som næsten udelukkende beskæftiger sig med vilde dyr. Zoos og andre dyreparker blomstrer som aldrig før. Der gøres en stor indsats overalt på jorden for at beskytte vilde dyr og deres levesteder. Dette hænger tæt sammen med en generel bekymring for menneskets ødelæggelse af natur og miljø.

Fælles for de to tendenser vedrørende familiedyr og vilde dyr er en kritisk holdning til det traditionelle synspunkt, at dyr er sat på jorden for at blive brugt af mennesker. I lyset af disse tendenser ses familiedyr som venner og vilde dyr som væsner med en egen ret til at leve uden indgreb og forstyrrelser fra mennesker. Det er derfor ikke nogen overraskelse, at der siden 1970'erne er opstået nye ideer og bevægelser, hvor fokus er på at stoppe forskellige former for brug af dyr.

De mest radikale af disse bevægelser, de såkaldte dyrerettighedsbevægelser, afviser de mest almindelige måder at bruge dyr på. Mange medlemmer af disse bevægelser boykotter animalske produkter og lever som vegetarianer eller veganere. Desuden vil de ikke bruge produkter såsom kosmetik og forskellige former for blæk og farver, der er produceret på grundlag af animalske ingredienser. Produkter, som er testet på dyr, undgås så vidt muligt. Nogle grupper fokuserer – ofte af taktiske grunde – på mere snævre mål, såsom at stoppe kommerciel hvalfangst og fangst af andre havpattedyr, eller på at stoppe produktionen af pels. De fleste af disse grupper arbejder inden for lovens rammer. Enkelte små grupper har dog brugt ulovlige og i nogle tilfælde voldelige midler i deres kamp.

Medlemmer af dyrerettighedsbevægelser udgør en relativt lille gruppe af mennesker. Men bevægelsernes ideer har opnået en meget bredere effekt. For eksempel er der rigtig mange mennesker, som i den vestlige verden er kritiske over for produktion af pels. Denne skepsis synes ikke bare at bunde i en bekymring for pelsdyrenes velfærd. Snarere synes mange at være kritiske over for tanken om, at dyr slås ihjel for at producere luksusprodukter såsom pels.

Andre bevægelser fokuserer på vilde dyr som en del af naturen og opfordrer til at beskytte disse dyr og deres levesteder. Her er fokus ikke på det enkelte dyr og dets rettigheder, men er snarere på arter og populationer af dyr. I stigende grad synes det synspunkt at vinde frem, at det er principielt forkert at dræbe vilde dyr, selv om bestanden ikke er truet.

Det vil være helt forkert at påstå, at de ovenfor anførte ideer og bevægelser, som er kritiske over for brug af dyr, og taler for at dyr skal behandles med respekt, dominerer scenen. Faktisk er det sådan at alle fire tankesæt, som er præsenteret i dette kapitel – at dyr er til for at blive brugt af mennesker, at dyr skal beskyttes mod meningsløs grusomhed, at dyrs velfærd skal sikres, og at man skal holde op med at bruge dyr – lever side om side i den moderne verden. I de fleste diskussioner og kontroverser vedrørende dyr brydes to eller flere af disse ideer med hinanden.

Afslutning

Der er i Nordeuropa gennem de seneste 200 år sket en udvidelse og forskydning af dagsordenen for, hvordan det er legitimt at holde og bruge dyr. Dette afspejler sig i ændret lovgivning, og det afspejler sig i, hvad der anses for etisk forsvarligt. Lidt forsimplet sagt er hovedtendensen gået fra at

anse dyr som blotte midler, den enkelte kan bruge som han eller hun finder bedst, til i første omgang at trække grænsen for hvor langt man må udnytte dyr ved den meningsløse grusomhed. Senere og mest markant efter 1960 har grænsen flyttet sig i retning af at beskytte dyrevelfærd, blandt andet ved at beskytte dyr mod overudnyttelse og fx forbyde hold af burhøns og tremmekalve. Endelig har der i de seneste årtier været bevægelser i retning af en mere vidtgående beskyttelse af dyr, hvor der bliver sat spørgsmålstejn ved selve det at slå dyr ihjel eller at behandle dem respektløst.

Der er ikke nogen simpel forklaring på denne udvikling, der formodentlig drives af et kompleks af samvirkende faktorer. Først og fremmest er Nordeuropa i samme periode blevet meget mere velstående. Mennesker skal ikke længere kæmpe for at få nok at spise og har i stigende grad råd til at tage hensyn til dyrene. For det andet er der i de nordeuropæiske samfund i den samme periode kommet større politisk og økonomisk lighed. Når samfundet generelt bliver mindre hierarkisk og patriarkalsk, bliver der skabt rum til at interessere sig for svage grupper, herunder for dyrene. For det tredje er de pågældende samfund i perioden gået fra at være agrarsamfund til at blive urbaniserede industrisamfund. Det betyder, at mange mennesker har fået større afstand til dyr som en del af fødevareproduktionen. Dette har på den ene side givet plads til det industrialiserede landbrug og på den anden side har det skabt grundlag for en større moralsk reaktion, når offentligheden får kendskab til, hvad der rent faktisk sker med dyrene på landet og i andre sammenhænge.

Der kan også peges på andre faktorer, som har været med til at forstærke udviklingen. Således har fremkomsten af de elektroniske medier bidraget til en meget stærk eksponering af dyrevelfærdsproblemer og til at øge interessen for dyr generelt. Både lidende og søde dyr er godt TV. Endelig kan nævnes, at specielt i de sidste ti år har politikerne taget dyrene og deres sag til sig. Der er nemlig stemmer i at være god ved dyr.

Referencer

Anonym u.å., Oakengates History, Bull baiting. Online, citeret 17/12 2008. Tilgængelig på: <http://www.oakengates.com/history.htm>

Arluke, A. og Sanders, C.R. 1996, *Regarding Animals*. Philadelphia, PA, Temple University Press.

Bentham, J. 1789, A utilitarian view. I: *Animal Rights and Human Obligations* (red. T. Regan og P. Singer, 1989, s. 25–26. Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall.

Bibelen (Første Mosebog, 9: 1-3)

CEU 1986, *COUNCIL DIRECTIVE of 24 November 1986 on the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States regarding the protection of animals used for experimental and other scientific purposes* (86/609/EEC)

CEU 1990, *Council Regulation (EEC) 1907/90 on certain marketing standards for eggs*. Council of the European Union, Strasbourg.

CEU 2001, *Council Directive 2001/88/EC: amending Directive 91/630/EEC laying down minimum standards for the protection of pigs*. Council of the European Union, Strasbourg.

Danmarks Statistik 2008, Nyt fra Danmarks Statistik, nr. 216, 21. maj. Online, citeret 17/12 2008. Tilgængelig på: <http://www.dst.dk/pukora/epub/Nyt/2008/NR216.pdf>

Defra 2000, *Final Report of the Committee of Inquiry into Hunting with Dogs in England and Wales*, Kapitel 4 Social and Cultural Aspects, pkt. 4.12. Online, citeret 17/12 2008. Tilgængelig på: <http://www.defra.gov.uk/rural/hunting/inquiry/mainsections/huntingreport.htm>

Det Danske Fjerkræråd 2000, *Beretning* kap. 2, afsnit 6 ”Udviklingen i produktion, forbrug samt im- og eksport af konsumæg, s. 17-22.

Dyreværnsudvalget 1979, Betænkning nr. 868 om intensive produktionssystemer og dyrebeskyttelse i praktisk landbrug.

Dyreværnsudvalget 1988, Betænkning nr. 1154 om dyreværn.

Harrison, R. 1964, *Animal Machines: The New Factory Farming Industry*. London, Vincent Stuart.

Hunting Act 2004. Online, citeret 17/12 2008. Tilgængelig på: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2004/pdf/ukpga_20040037_en.pdf

Kommissionen 2005, *Kommissionen for de europæiske fællesskaber: Beretning fra kommissionen til Rådet og Europa-parlamentet - fjerde rapport om de statistiske oplysninger om antallet af dyr anvendt til forsøg og andre videnskabelige formål i EU's medlemsstater 20.1.2005*. Online, citeret 13/10 2008. Tilgængelig på: http://www.justitsministeriet.dk/fileadmin/downloads/dyreforsogstilsynet/com_2005_7_da.pdf

Lov af 21. januar 1857 om Dyrplageri eller anden grusom og oprørende Behandling af Dyr.

Lov nr. 152 af 17. maj 1916 om Værn for Dyr.

Lov nr. 390 af 28/05/2003 om forbud mod erhvervsmæssig indførsel og produktion af samt handel med skind og skindprodukter fra hunde og katte. Online, citeret 17/12 2008. Tilgængelig på: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=1595>

Lov nr. 314 af 30/04/2008 om ændring af lov om forbud mod erhvervsmæssig indførsel og produktion af samt handel med skind og skindprodukter fra hunde og katte. Online, citeret 17/12 2008. Tilgængelig på: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=116348>

Regan, T. og Singer, P. (eds.) 1989, *Animal Rights and Human Obligations*. NJ, Englewood Cliffs.

Rollin, B.E. 2005, *Animal Agriculture and Social Ethics for Animals*, *Encyclopedia of Animal Science*. New York, Marcel Dekker.

Ryder, R.D. 1989, *Animal Revolution*. Oxford, Basil Blackwell.

Sandøe, P. og Christiansen, S.B. 2004, Udvikling i synet på dyrs rettigheder, *Lov & Ret*, 14, 8, 4-8.

Sandøe, P. og Christiansen, S.B. 2008, *Ethics of animal use*. Oxford, Blackwell.

Thomas, K. 1983, *Man and the Natural World, Changing Attitudes in England 1500-1800*. Harmondsworth, Penguin.